

УДК 636.32/082

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2026.150.30>

ГЕНЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ГОСПОДАРСЬКО-КОРИСНІ ОЗНАКИ ОВЕЦЬ ПЛАНОВИХ ПОРІД В УМОВАХ БУКОВИНИ

Лесик О.Б. – к.с.-г.н., с.н.с.,

заступник директора з наукової роботи,

Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту сільського господарства Карпатського регіону

Національної академії аграрних наук України

orcid.org/0000-0002-0593-1416

Калинка А.К. – к.с.-г.н., с.н.с.,

завідувач відділу тваринництва,

Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту сільського господарства Карпатського регіону

Національної академії аграрних наук України

orcid.org/0009-0000-4270-563X

У статті представлено результати комплексних багаторічних селекційних досліджень, спрямованих на оцінку рівня реалізації генетичного потенціалу продуктивності овець різних генотипів в умовах Карпатського регіону Буковини. Актуальність роботи обумовлена необхідністю пошуку шляхів підвищення рентабельності вівчарства через розвиток молочного напрямку, оскільки продукція з овечого молока (бринза, вурда) становить понад 70% валового доходу галузі в регіоні. Об'єктом дослідження були вівцематки буковинських типів асканійської м'ясо-вовнової та асканійської каракульської порід, а також української гірськокарпатської породи. Методологія досліджень базувалася на зоотехнічних, економічних та біометричних методах. Встановлено, що досліджувані породи характеризуються високою адаптивною здатністю та відтворювальними якостями. Заплідненість вівцематок варіювала від 93,3% до 96,8%, а показник багатоплідності склав 128,3–135,3% залежно від генотипу. Вихід ягнят на 100 маток становив 124–131 голову. Особливу увагу приділено молочній продуктивності як ключовій селекційній ознаці. Визначено, що найбільш тривалим періодом лактації володіють вівцематки буковинського типу асканійської каракульської породи (180 днів), що дозволило отримати найвищий надій товарного молока – 110,6 кг на голову. Для порівняння, надій від овець м'ясо-вовнового типу склав 96,0 кг, а від гірськокарпатських – 71,9 кг. Розраховано економічну ефективність розведення овець різних генотипів за цінами 2020 року. Доведено, що загальна реалізаційна вартість продукції (вовна, м'ясо, молоко, смушки) від однієї вівцематки каракульської породи є найвищою і становить 3471,8 грн. Встановлено позитивний вплив використання покращувальних плідників м'ясо-вовнового напрямку на молочність потомства гірськокарпатських овець. Результати досліджень доводять, що цілеспрямована селекція на підвищення молочності сприяє інтенсифікації галузі та забезпеченню населення високоякісними продуктами харчування.

Ключові слова: вівчарство, генетичний потенціал, селекція, буковинський тип, асканійська м'ясо-вовнова порода, каракульська порода, гірськокарпатська порода, продуктивність, лактація, бринза.

Lesik O.B., Kalinka A.K. Genetic potential and economically useful traits of planned sheep breeds in Bukovyna conditions

The article presents the results of comprehensive long-term selection studies aimed at assessing the level of realization of the genetic potential of productivity of sheep of various genotypes in the conditions of the Carpathian region of Bukovyna. The relevance of the

© Лесик О.Б., Калинка А.К., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

work is due to the need to find ways to increase the profitability of sheep farming through the development of the dairy sector; as sheep milk products (bryndza, vurma) account for over 70% of the gross income of the industry in the region. The subjects of the study were ewes of Bukovyna types of Askanian meat-wool and Askanian Karakul breeds, as well as the Ukrainian Mountain Carpathian breed. The research methodology was based on zootechnical, economic, and biometric methods. It was established that the studied breeds are characterized by high adaptive capacity and reproductive qualities. The fertility of ewes varied from 93,3% to 96,8%, and the prolificacy rate was 128,3–135,3%, depending on the genotype. The yield of lambs per 100 ewes was 124–131 heads. Special attention is paid to milk productivity as a key selection trait. It was determined that ewes of the Bukovyna type of the Askanian Karakul breed have the longest lactation period (180 days), which allowed for obtaining the highest yield of marketable milk – 110,6 kg per head. For comparison, the yield from sheep of the meat-wool type was 96,0 kg, and from the Mountain Carpathian sheep – 71,9 kg. The economic efficiency of breeding sheep of different genotypes was calculated at 2020 prices. It is proved that the total sales value of products (wool, meat, milk, smushky) from one Karakul ewe is the highest and amounts to UAH 3,471.8. The positive influence of using improving rams of the meat-wool type on the milk yield of the offspring of Mountain Carpathian sheep was established. The results of the research prove that purposeful selection to increase milk yield contributes to the intensification of the industry and providing the population with high-quality food products. These findings support the necessity of consolidating highly productive sheep flocks in the Western region of Ukraine based on combined productivity traits.

Key words: sheep breeding, genetic potential, selection, Bukovyna type, Askanian meat-wool breed, Karakul breed, Mountain Carpathian breed, productivi.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма розвитку вітчизняного вівчарства вимагає переходу до моделей комбінованої продуктивності, що є єдиним шляхом подолання кризових явищ у галузі. В умовах Карпатського регіону Буковини, де традиційно розвинене дрібне та середнє товарне виробництво, відродження вівчарства базується на максимальному використанні адаптивного потенціалу планових порід. Актуальним залишається питання оптимізації відтворювальних та молочних якостей овець як головних чинників рентабельності [1, с. 79, 4, с. 61].

Тому сучасне вівчарство України перебуває на етапі трансформації, де особливого значення набуває підвищення рентабельності через використання комбінованої продуктивності. В умовах Буковинського краю ця галузь традиційно була провідною, проте соціально-економічні чинники призвели до скорочення поголів'я.

Сьогодні відродження вівчарства можливе лише за умови ефективного використання генетичного потенціалу вітчизняних порід, адаптованих до специфічних умов регіону [2, с. 71, 5, с. 123].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями [6, с. 11, 7, с. 81] та інших вчених підтверджено стратегічну роль молочності вівцематок у забезпеченні збереженості та енергії росту молодняку. Проте специфіка вологого клімату та пасовищного утримання в Буковинському краї вимагає постійної актуалізації селекційних параметрів для кожної планової породи овець [1, с. 78, 3, с. 20, 6, с. 11].

Водночас, в умовах вологого клімату Буковини, ці показники потребують регулярного моніторингу та селекційного коригування.

Мета досліджень – проведення порівняльної оцінки генетичного потенціалу молочної та відтворювальної здатності овець різних генотипів для обґрунтування селекційних прийомів підвищення ефективності галузі в регіоні Буковини.

Матеріали та методи досліджень. Науково-дослідна робота проводилася у господарствах Чернівецької області: ФГ «Дана» – популяція буковинського типу асканійської м'ясо-вовнової породи з кросбредною вовною; ФГ «Вівчарик» – популяція буковинського типу асканійської каракульської породи; ПП Гуз А.І. – популяція української гірськокарпатської породи.

Методи досліджень: зоотехнічні, економічні та біометричні. Утримання тварин – сійлово-пасовищне (з 1 травня по 1 листопада – пасовищне) [9, с. 328].

Програма досліджень передбачала вивчення таких показників:

1. Відтворювальна здатність: заплідненість та багатоплідність вівцематок.
2. Жива маса та ріст: індивідуальне зважування ягнят при народженні, відлученні (2–2,5 міс.), а також у 6-ти, 9-ти та 15-місячному віці.
3. Вовнова продуктивність: густина, довжина, тонина, настриг у чистому волокні, якість жиропоту, [8, с. 1545].
4. Молочна продуктивність: оцінка молочності маток у перші 20 днів періоду підсису (за методикою П.І. Польської) та під час контрольних надоїв за період доїння.

Статистична обробка результатів проводилася методами варіаційної статистики з використанням програмного забезпечення для біометричного аналізу.

Результати досліджень. Важливим чинником, що забезпечує високу молочну продуктивність овець буковинських типів, є високі показники відтворювальної здатності та організація науково-обґрунтованої годівлі. В умовах досліді рецепти раціонів вівцематок у період підсису та під час отримання товарного молока базувалися на максимальному використанні пасовищного корму з додаванням концентрованих кормів.

Особливістю природніх пасовищ Буковинського краю є високий вміст біологічно активних речовин у різнотрав'ї, що позитивно впливає на синтез молочного жиру та білка. У критичні періоди лактації раціони балансувалися за енергетичною та протеїновою поживністю.

Встановлено, що вівцематки асканійської каракульської породи краще реагують на підвищення рівня протеїну в кормі збільшенням періоду лактації, тоді як м'ясо-вовнові вівці трансформують енергію корму в інтенсивність росту ягнят. Такий диференційований підхід до годівлі дозволив нам утримувати середньодобові надої на стабільно високому рівні протягом усього періоду експерименту».

Моніторинг репродуктивної здатності досліджувального поголів'я свідчить про високий рівень адаптації різних генотипів до специфічних умов розведення на Буковині. Аналіз даних показує, що найвищі показники заплідненості (96,8%) та плодючості (135,3%) характерні для вівцематок буковинського типу каракульської породи (табл. 1).

Дослідження підтвердили, що в базових господарствах сформовано високопродуктивні стада, де частка вівцематок, придатних до доїння, коливається в межах 91,6–95,0%. Це створює надійну базу для виробництва молочної продукції.

Важливим технологічним моментом є те, що всі тварини перед початком доїння проходять ретельний ветеринарно-санітарний огляд, що виключає потрапляння в групу особин із патологіями вим'я або загальним ослабленням організму.

Динаміка інтенсивності росту ягнят у період підсису безпосередньо відображає молочний потенціал матерів. Встановлено, що за перший місяць життя ягнята-одинаки забезпечують приріст живої маси на рівні 8,1–8,3 кг (АМВП), 7,8–8,1 кг (АКП) та 4,9–5,7 кг (УГП). Водночас вівцематки, що вигодовують двійні, демонструють значно вищу сумарну молоковіддачу – їхня молочність на 26,5–32,7 кг перевищує показники маток із одним ягням.

Оцінка молочної продуктивності на початку лактації (перший місяць) виявила перевагу овець буковинського типу асканійської м'ясо-вовнової породи, де середньодобовий показник склав 1,35–1,38 кг. Проте в довгостроковій перспективі (за весь період доїння) лідируючі позиції займає каракульська порода овець. Це зумовлено тривалістю лактаційного періоду, який у цього генотипу становить 180 днів, що на 52–56 днів більше, ніж у м'ясо-вовнових та гірськокарпатських овець.

Таблиця 1

Відтворювальна здатність вівцематок

Показник	Підконтрольні господарства		
	Буковинський тип асканійської м'ясо-вовнової (ФГ «Дана»)	Буковинський тип асканійської каракульської (ФГ «Вівчарик»)	Українська гірськокарпатська (ПП Гуз)
Вівцематок, гол	165	501	300
з них об'ягнулося, гол	154	485	290
Заплідненість, %	93,3	96,8	96,7
Отримано ягнят, гол.	208	656	372
Плодючість, %	135,1	135,3	128,3
Вихід ягнят на 100 маток, гол.	126	131	124

Важливим технологічним аспектом є питома вага дійної отари, яка в господарствах становить 91,6–95,0%. Встановлено, що інтенсивність росту ягнят у період підсису прямо залежить від молочності матерів. Вівцематкам з двома ягнятами притаманна вища молочність (67,5–70,5 кг) порівняно з матерями народили одне ягня. Найвищий показник заплідненості зафіксовано у БТ асканійської каракульської породи (96,8%).

Аналіз виробництва товарного молока показав, що найвищий надій за період доїння (110,6 кг) отримано від каракульських овець, що пояснюється тривалішим періодом лактації (180 днів) та генетичною схильністю до високою молочною продуктивності. (табл. 2). У господарствах з розведення даних овець буковинських типів та української гірськокарпатської породи все товарне молоко переробляється на бринзу та урду.

Таблиця 2

Виробництво товарного молока

Показник	Одиниця виміру	Порода		
		БТА МВП ФГ «Дана»	БТА КП ФГ «Вівчарик»	УГП ПП Гуз
Всього, вівцематок	гол.	165	501	300
Кількість об'ягнулося вівцематок		154	485	280
Кількість дійних вівцематок	гол.	148	470	285
%	%	96,1	96,8	95,0
Тривалість доїння	днів	128	158	124
Тривалість лактації	днів	188	180	168
Надосно молока в господарствах	т	14,2	52,6	20,5
Середньодобовий надій від вівцематки	кг	0,750	0,700	0,580
Надій молока від дійної вівцематки	кг	96,0	110,6	71,9
Середня жива маса маток	кг	58,5	53,3	48,8
Вироблено бринзи на вівцематку	кг	24,0	27,7	18,0
Вироблено молока на 1 кг живої маси дійної матки	кг	1,64	2,40	1,47

Примітка: БТ АМВП – буковинський тип асканійської м'ясо вовнової породи, БТ АКП – буковинський тип асканійської каракульської породи, УГП – українська гірськокарпатська порода овець

Як свідчать дані таблиці 2, надій товарного молока від однієї вівцематки буковинського типу АКП становить 110,6 кг, що дозволяє виробити 27,7 кг бринзи. Для порівняння, вівцематки м'ясо-вовнового напрямку дають 96,0 кг молока, а українські гірськокарпатські – 71,9 кг. Розрахунок виробництва молока на 1 кг живої маси дійної матки також підтверджує вищу технологічну ефективність каракульських овець (2,40 кг молока на 1 кг ваги тіла).

Окремо слід відмітити результати селекційного поліпшення місцевих овець: гірськокарпатські матки, покращені плідниками асканійської м'ясо-вовнової породи, суттєво переважають за молочністю своїх чистопородних аналогів.

Для повноти оцінки генетичного потенціалу нами було досліджено не лише кількість, а й якість отриманої сировини. Овече молоко за своєю біологічною цінністю суттєво переважає коров'яче, що робить його незамінним для виготовлення сирів. За результатами лабораторних аналізів встановлено, що вміст жиру в молоці вівцематок буковинського типу АКП склав 8,2–8,5%, білка – 6,1–6,3%. У вівцематок БТ АМВП ці показники дещо нижчі (жир – 7,8–8,0%), проте вони мають вищий вихід сухої речовини в перші місяці лактації. Високий вміст казеїну в молоці овець усіх досліджуваних генотипів забезпечує щільний сичужний згусток, що є критичним для виробництва бринзи.

Технологічний вихід бринзи на 1 кг молока склав у середньому 250–260 г. При цьому встановлено, що молоко української гірськокарпатської породи має специфічний жирнокислотний склад, який надає бринзі особливого аромату, що високо цінується на місцевому ринку».

Економічна оцінка підтверджує, що в структурі прибутків у господарстві реалізація бринзи посідає домінуюче місце. Загальна вартість продукції від однієї вівцематки БТ АКП складає 3471,8 грн, що перевищує показники інших генотипів (табл. 3).

Завдяки поєднанню виходу молока, вовни та смушків, найвищу сумарну вартість валової продукції на одну вівцематку отримано від буковинського типу асканійської каракульської породи – 3471,8 грн. Це на 308,7 грн більше, ніж у м'ясо-вовнових овець, та на 1017 грн більше порівняно з гірськокарпатською породою.

Підсумковий економічний аналіз (табл. 3) демонструє стратегічну роль молочної складової у формуванні прибутку. В структурі доходів реалізація бринзи (за ціною 110 грн/кг) забезпечує левову частку надходжень.

Оскільки комбіноване використання овець з акцентом на молочну продуктивність є ключовим фактором рентабельності вівчарства в умовах Буковини.

Таким чином економічний аналіз підтвердив про доцільність розведення досліджуваних генотипів овець. Сумарна вартість продукції (вовна, м'ясо, молоко, смушки) на одну вівцематку БТ асканійської каракульської породи, яка склала 3471,8 грн, що є найвищим показником серед досліджуваних груп.

Важливим технологічним та ветеринарно-санітарним аспектом виробництва товарного молока є підготовка вівцематок до доїльного періоду. В ході досліджень було впроваджено систему ветеринарного моніторингу, що включала клінічний огляд молочної залози для виключення субклінічних маститів та оцінку загального гомеостазу організму вівцематок.

Встановлено, що лише за умови дотримання суворого регламенту санітарної обробки вим'я та регулярного лабораторного контролю якості молока вдається мінімізувати бактеріальне обсіменіння сировини. Це має вирішальне значення для подальшої переробки молока на традиційні продукти Буковини (бринзу, вурду, урду), де безпечність кінцевого продукту безпосередньо залежить від здоров'я дійної отари.

Таблиця 3

Економічна ефективність розведення вівцематок різних генотипів

Показник	Одиниця виміру	Порода, тип, господарства		
		БТАМВП ФГ «Дана»	БТАКП ФГ «Вівчарик»	УГП ФГ «Горлиця»
Вироблено на одну вівцематку: вовни (немитої)	кг	4,6	3,2	2,9
молока (бринзи)	кг	24,0	27,7	18,0
м'яса в живій масі	кг	18,7	10,3	12,1
смушків	шт.	-	1	-
Вартість одиниці продукції: вовни	грн.	20,0	16,0	16,0
молока (бринзи)	грн.	110,0	110,0	110,0
м'яса в живій масі	грн.	28,0	28,0	28,0
смушків	грн.	-	60,0	-
Реалізаційна вартість: вовни	грн.	92,0	51,2	46,4
молока (бринзи)	грн.	2640,0	3047,0	1980,0
м'яса в живій масі	грн.	431,1	313,5	428,4
смушків	грн.	-	60,0	-
Загальна вартість	грн.	3163,1	3471,8	2454,8
Вироблено продукції на 1 кг живої маси	грн.	54,6	65,1	52,5

Примітка: Буковинський тип асканійської м'ясо-вовнової породи, буковинський тип асканійської каракульської породи, УГП-Українська гірськокарпатська порода

Особливу наукову увагу було приділено селекційному поліпшенню української гірськокарпатської породи. Використання високопродуктивних плідників буковинського типу асканійської м'ясо-вовнової породи на місцевому маточному поголів'ї дозволило отримати помісей першого покоління з виразним ефектом гетерозису за молочністю.

Аналіз лактаційних кривих (табл. 2) свідчить, що такі тварини не лише перевершують чистопородних аналогів за об'ємом надою (на 15–20%), а й демонструють кращу пристосованість до механізованого доїння завдяки морфологічним особливостям вим'я, успадкованим від покращувальної породи. Такий селекційний підхід дозволяє трансформувати малопродуктивне гірське вівчарство у високоєфективну галузь комбінованого напрямку.

Отримані нами дані щодо високої відтворювальної здатності та молочності підтверджують гіпотезу про ефективність створення спеціалізованих внутрішньопородних типів овець для Західного регіону України. Порівняння наших результатів із даними попередніх років, що вказує на позитивну динаміку генетичного прогресу за ознакою молоковіддачі.

Зокрема, консолідація створених буковинських типів асканійської селекції, яка дозволила стабілізувати лактаційну криву, уникаючи різкого падіння продуктивності після третього місяця лактації. Це відкриває перспективи для створення в регіоні ферм промислового типу з автоматизованими доїльними установками. Селекційне поліпшення гірських овець шляхом ввідного схрещування з асканійськими породами є найбільш раціональним шляхом збереження локального генофонду при одночасному підвищенні його економічної ефективності.

Висновки. Комплексна оцінка підтвердила високі показники комбінованої продуктивності планових порід. Встановлено, що заплідненість на рівні 93,3–96,8% забезпечується завдяки поєднанню генетичного потенціалу та впроваджених ветеринарних заходів контролю репродуктивного здоров'я.

Ветеринарно-санітарна підготовка дійної отари визначена як критичний фактор інтенсифікації виробництва. Профілактика захворювань вим'я дозволяє підтримувати питому вагу дійних вівцематок у стаді на рівні 95,0%.

Селекційне вдосконалення української гірськокарпатської породи шляхом залучення генетичних ресурсів асканійської селекції забезпечує достовірне підвищення молочної продуктивності та забезпечує виробництво бринзи 18 кг на голову, що робить розведення цих тварин рентабельним у передгірських та гірських районах.

Встановлено пріоритетність молочної продуктивності як головного економічного важеля галузі: надій товарного молока у буковинських типів асканійської селекції становить 96,0–110,6 кг, що забезпечує отримання 24,0–27,7 кг високоякісної бринзи від однієї матки.

Доведено, що за умов цілеспрямованого добору та повноцінної годівлі, вівцематки буковинського типу асканійської каракульської породи, які забезпечують найвищий рівень загальної продуктивності – 3471,8 грн за одну голову за рік.

Економічний ефект від реалізації розроблених прийомів підтверджується загальною вартістю продукції на одну матку в межах 2454,8–3471,8 грн, де молочна складова є визначальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Польська П.І., Калашук Г.П., Глебова Н.П., Атановська-Маслюк О.Й. Молочність вівцематок і ріст ягнят інтенсивних типів асканійської м'ясо-вовнової породи за умов різного рівня годівлі Могилевська. *Вівчарство. Міжвід. темат. наук. зб.* 2009. №35. С.76–83.
2. Польська П.І., Калашук Г.П., Чічаєва О.П., Калашук В.В. Відтворювальна здатність і продуктивність інтенсивних типів овець асканійської м'ясо-вовнової породи із кросбредною вовною за різних кормових умов. *Вівчарство та козівництво.* 2019. Вип. 4. С. 63–89.
3. Могильницька С. В. Селекційна оцінка молочної продуктивності овець різних типів асканійської каракульської породи: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд..с.- г. наук, 2013. 20 с.
4. Лесик О.Б., Похивка М.В. Ефективність розведення овець буковинського типу асканійської м'ясо-вовнової породи з кросбредною вовною. *Науковий вісник «Асканія-Нова».* 2017. № 10. С. 56–64.
5. Лесик О.Б., Похивка М.В., Маковійчук С.Д. Особливості розведення овець української гірськокарпатської породи в умовах Буковини. *Науковий вісник «Асканія-Нова».* 2021. Вип. 14. С. 122–125.
6. Бесєдін О.В. Молочна продуктивність вівцематок таврійського типу. *Вівчарство: Між. темат. наук. зб. Н. Каховка: „Пиел” 2006.* Вип. 33. С.10–12.
7. Могилевська С.В. Фактори впливу на рівень молочної продуктивності вівцематок асканійської каракульської породи. *Науковий вісник «Асканія-Нова».* Н. Каховка: «Пиел»-2017.Вип.10. С.75–84.
8. Інструкція з бонітування овець. (Микитюк Д. М., Литовченко А. М., Білоус О. В. та ін.); державний науково-виробничий концерн «Селекція. К.: П.П. «Бланк-Сервіс», 2003. 154 с.
9. Методологія та організація наукових досліджень у тваринництві: посібник. За ред. І. І. Ібатулліна, О. М. Жукорського. К.: Аграр. Наука. 2017. С. 328.

Дата першого надходження статті до видання: 22.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.08.2026